

A könyv következetesen utal az újtestamentumi exegézis számára lényeges irányokra: a hellén, a zsidó és a sajátosan bibliai vonalra. A különböző fogalmaknak és irodalmi párhuzamoknak nemcsak vallástörténeti megfeleloit tárja fel, hanem meghatározza a keresztyén hit és gondolkodás biblikus irányát.

Az irodalomjegyzékben álló több mint 200 cím arról a kutatói munkáról tanúskodik, amelynek a kommentár meg-

születését köszönhetjük, és hasznos jegyzék mindazok számára, akik behatóbban kívánnak foglalkozni a két levéllel.

Meggyőződésem, hogy a könyve sok igehirdető termékeny készülését fogja szolgálni, és majd nemzedékek tanulmányozhatják teológiai gyarapodásuk érdekében. Isten áldása legyen a 70. életévébe lépett Geréb Zsolt életén!

Bekő István Márton

Recensio

Evangelische Theologie.

70. évf., 5–2010. ISSN 0014-3502. 80 old.

Az átnézett folyóirat szerkesztőségi cikkének írója ismét H. Bedford-Strohm, a szaklap egyik társkiadója. Bevezető írásában a teológiai gondolatok megszületésének, előállításának „kivehető” vonulatára mutat rá: ezt jelöli meg olyan ismérvként, amely egyaránt fellelhető az előjáró dolgozatokban és a könyvismertetésekben.

Két írás is foglalkozik E. Bethge munkásságával, ugyanis a 2009. év Bethgecentenárium volt. Az első azt a hozzájárulást öleli fel röviden, melyet D. Bonhoeffer börtönteológiájának megismertetéséhez nyújtott. A második Bethge a zsidósághoz való viszonyulását tárja fel.

Christiane Tietz (Mainz), aki kiváló Bonhoeffer-kutató, ilyen címmel közli írását: *Eberhardis Bethges Anteil an Dietrich Bonhoeffers Gefängnisstheologie – E. Bethge érdemei D. Bonhoeffer börtönteológiájának előállításában.* Az 1944-ben bekövetkezett szabadságvesztés hónapjaiban kettőjük között kifejlődött levelezés páratlan istentudományt eredményezett, és pedig ahhoz hasonló, amelyet az ókori mártírártak tükröznek. Külső formájára nézve párbeszéd, amely annak köszönhetően szélesedett ki, hogy Bethge újra és újra kérdezett, ellenvetéseket fogalmazott meg,

amelyekre a börtönlakó Bonhoeffer készségesen küldte feleleteit. Eközben tovább tisztázta, finomította korábbi nézeteit. A tekintélyes apparátussal ellátott cikk kidomborítja, hogy Bonhoeffer – sanyarú helyzetéből adódóan – párbeszédese teológiát művelt a számára rendeltetett idő ezen szakaszában. Felfogását négy témakör keretében ismerhetjük meg.

A következő dolgozat a Bonhoefferék korában páratlanul éles hangsúllyal felvetődő zsidó–keresztyén viszony továbbfejlődésével foglalkozik, ti. E. Bethgére rendkívüli mozgósító munka hárult az 1980. január 11-i, Rajna-vidéki zsinati határozat megszületésében. E témát Andreas Pangritz, a bonni teológiai fakultás tanára bontja ki *Eberhard Bethges Beitrag zur Erneuerung des Verhältnisses von Christen und Juden – E. Bethge hozzájárulása a keresztyén–zsidó viszony megújulásához* címmel. A zsinati anyag történelmi jelentősége abban áll, hogy nem csupán megállapította a holokauszt fordulópont-jellegét a keresztyén–zsidó viszonyban, hanem feltárta a Hitvalló egyház álláspontjának gyengeségeit. Végül pedig kinyilvánította a zsidók további missziójának a feladását.

Johan S. Vos (Amsterdami Szabadegyetem) *Zur Auslegung von 1Kor 2,15 in der Reformationszeit – Az 1Kor 2,15 reformációkorabeli magyarázásáról* – című rövid dolgozatában a *potestas*, a hatalom kérdéskörét vizsgálja. Az apostoli megállapítást az idők folyamán főleg két felfogás alátámasztása végett ragadták meg: a római egyház Péter apostol utódja, s ebből következik tekintélye. A reformáció egyházai a minden hívők szabadságának biztosítékát látták 1Kor 2,15-ben. Érthető tehát, ha a 16. század fokozottan érdeklődött a „lelki ember” mandátuma, megbízásának meghatározása iránt. A római tanítás szilárd forrása VIII. Bonifác pápa *Unam sanctam* enciklikája, amely teljességgel kisajátítja a páli locushoz kapcsolódó ígéretet. E nézet kritikáját cikkírónk E. H. Kantorowitz idézésével nyújtja: a középkori enciklikában olyan exegetikai módszer érvényesült, amely egyedül a pápát kívánta felruházni egy szélesebb körnek megítélt hivatallal. Ennek ellensúlyozására a szerző előbb Erasmus, majd egy egész sor reformátor értelmezését ismerteti. De a reformátorokra sem tekint elfogultan: név szerint megemlíti Zwinglit, akinek ama meghökkenítő állítása kapott helyet a cikkben, amely szerint aki mást tanít, mint ő, az nem kapta meg a Lelket!

Részecskefizikából tett doktori vizsgát az a heidelbergi tanár, aki azt vizsgálja, miként viszonyul a tudós ember a hit „botrányához”. Lorns-Olaf Stahlberg *Gebetsfehler. Das Gebet als Quelle produktiver Kategorienfehler im Spannungsfeld komplementärer Weltauffassungen – Imahiba. Az imádság, mint produktív kategória-hiba az egymást kiegészítő világfelfogások feszültségterében* című munkájában azt a célt tűzi maga elé, hogy feloldja az egyén számára a természettudományos világszemlélet és a teológiai megközelítés közötti ellentmondásokat. Neves gondolkodókat, világhírű tudósokat vonultat fel (E. Cassirers, N. Goodman, G. Simmel, N. Bohr, Ch. A. Peirce), hogy megfejthesse a kategória szerint eltérő kul-

turális képleteket. Felvezetését négy részre tagolja. Ezek közül három az említett szemléletmódiások nevéhez kötődik, a negyedik a hit és a tapasztalati természetismeret síkján kifejlődő párbeszéd meghatározásához nyújt segítséget. Ontológiai síkon a hit és az empirikus-racionális világszemlélet csakis a súlyos ellentmondások elhallgatása árán képes egymással találkozni, s ez esetben is csak lokálisan és csakis szubjektíve. E síkot viszont a kétféle szemléletnek közösen kell megtalálnia. A kettő között feszülő ellentét miatt az alanynak nem marad egyéb tennivalója, mint az imádság.

Már csak a bíráló fórum két írására kell felhívunk a figyelmet, egy-egy könyvismertetésre, amelyet okvetlenül érdemes hírül adni. Az elsőben Chr. Link, a bochumi egyetem nyugdíjas tanára, a Kálvin-jubileum lelkes szervezője *Theologie auf dem Prüfstand – Teológia a próbapadon* cím alatt ismerteti D. Ritschl – M. Hailer: *Grundkurs Christliche Theologie. Diesseits und jenseits der Worte* közös kötetét (Neukirchen-Vluyn, 2010.). A *Keresztyén Teológiai Alapkurzus – A szavakon innen és túl* apológiai töltetű kiadvány. Benne Ritschl és Hailer arra vállalkoznak, hogy védelmezzék a hitre épülő, érvelő teológiát. Ez semmiképpen sem a képtelenségek valóságként való elfogadása, hanem a zsidó-keresztyén *Sprachstromban*, beszédáramban való hív megmaradás és az ebből következő tartás. A másik ismertető munka egy A. Schweitzerről, a „protestáns szentről” írt új keletű életrajzot vesz szemügyre. A recenzió írója az általunk nagyra becsült svájci Újszövetség-tudós: U. Luz. Bírálatainak ilyen címet ad: *Albert Schweitzer – egy vitatott protestáns szent. Hozzászólás Niels Ole Oermann Schweitzer Albert-életrajzához*. A hivatkozott mű eredeti címe: *Albert Schweitzer (1875–1965). Eine Biographie*. München 2009.

Balogh Béla